

KRIMINALINĖS VIKTIMIZACIJOS LIETUVOJE PAGRINDINIŲ STATISTINIŲ RODIKLIŲ KRIMINOLOGINĖ ANALIZĖ

Genovaitė Babachinaitė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (+370 5) 271 4584
Elektroninis paštas btkk@mruni.eu

Pateikta 2011 m. liepos 14 d., parengta spausdinti 2011 m. rugsėjo 24 d.

Anotacija. Straipsnyje pateikiama registruotų viktimologinių duomenų Lietuvoje apie kriminalinę viktimizaciją kriminologinė analizė. Analizuojamas 2004–2009 m. laikotarpis apima nuoseklios valstybinės nusikalstamų veikų aukų registracijos laikotarpį, kai nebuvo didesnių baudžiamųjų įstatymų pakeitimų. Straipsnyje analizuojama fizinių asmenų ir juridinių asmenų kriminalinės viktimizacijos paplitimas Lietuvoje. Nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų registruotų fizinių asmenų skaičius 2004–2007 m. nuosekliai mažėjo (14,3 proc., palyginti su 2004 m.). Nuo 2008 m. atsirado naujų pokyčių – šių asmenų skaičius padidėjo maždaug 5 proc. Tuo tarpu juridinių asmenų registruotas skaičius per minėtą laikotarpį nuolat didėjo (29 proc., palyginti su 2005 m.¹). Be to, juridiniai asmenys daugiau negu fiziniai asmenys nukentėjo nuo lengvesnio pobūdžio veikų – baudžiamųjų nusižengimų.

Straipsnyje atskirai analizuojami duomenys apie suaugusius ir nepilnamečius fizinius asmenis, patyrusius kriminalinę viktimizaciją.

Reikšminiai žodžiai: kriminalinė viktimizacija, fiziniai asmenys, juridiniai asmenys, kriminogeniniai veiksniai, nusikaltimai, baudžiamieji nusižengimai.

1 Nuo šių metų valstybinėje statistikoje pateikiami duomenys apie nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų juridinius asmenis.

Įvadas

Kriminalinės viktimizacijos aukos Lietuvoje pradėtos registruoti 2000 m., vykstant baudžiamųjų įstatymų reformai. Nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujiems baudžiamiesiems įstatymams, nuo 2004 m. prasidėjo nusikalstamų veikų aukų nuoseklios valstybinės registracijos laikotarpis, t. y. laikotarpis, kai nebuvo atlikta didesnių baudžiamųjų įstatymų pakeitimų. Šiame straipsnyje pateikiama valstybinės nusikalstamų veikų aukų (fizinį ir juridinių asmenų) registracijos statistinių rodiklių Lietuvoje kriminologinė analizė. Valstybinė nusikalstamų veikų aukų registracija, be abejo, neapima visų kriminalinės viktimizacijos aukų. Lieka dar vadinamoji „tamsioji“ (latentinė) dalis², kuri dažniausiai matuojama įvairiais, dažniausiai tarptautiniais viktimologiniais tyrimais, pavyzdžiui, Crime Victim Survey. Šie tyrimai ES šalyse senbuvėse ir kitose turtingose pasaulio šalyse atliekami kasmet arba ne rečiau kaip kas kelerius metus³.

Lietuvoje pirmasis tokio pobūdžio tarptautinis tyrimas atliktas 1997 m.⁴ Po to, maždaug kas treji ketveri metai šie tyrimai buvo atliekami jau siauresniu, ne visos Lietuvos mastu, o tam tikrų jos regionų ar atskirų socialinių grupių mastu⁵.

Tačiau negalima nevertinti ir nusikalstamų veikų aukų statistinių paplitimo rodiklių, t. y. registruotų valstybinės apskaitos rodiklių svarbos. Kaip ir registruoto nusikalstamumo rodikliai, nusikalstamų veikų aukų paplitimo rodikliai yra būtinas šiuolaikinės valstybinės statistikos duomenų elementas, svarbi informacinė priemonė baudžiamajai politikai, kuri yra bendros socialinės politikos sudedamoji dalis, vykdyti ir tobulinti.

-
- 2 Babachinaitė, G. Latentinis nusikalstamumas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija, XI tomas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 559.
 - 3 Mayhew, P.; van Dijk, J. J. M. Criminal Victimization in Eleven Industrialised Countries, Key Findings from the 1996 International Crime Victims Survey. *Netherlands, WODC Onderzoek en beleid (Research and Policy)*. Justitie, 1997, No. 162; *Victims and Opinions I*. Irk, F. (ed.). Budapest: National Institute of Criminology, 2004; *Victims and Opinions II*. Irk, F. (ed.). Budapest: National Institute of Criminology, 2004; Kuźelewski, D. Wybrane aspekty mediacji między sprawcą a ofiarą we Francji. *Current Problems of the Penal Law and Criminology*. Pływaczewski, E. W. (ed.). Białystok: Temida 2 (University of Białystok), 1998; *Victimisation Surveys in Comparative Perspective*. Aromaa, K.; Heiskanen, M. (eds.). Helsinki: HEUNI, 2008.
 - 4 Babachinaitė, G.; Dapšys, A., et al. *Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997. Baigiamoji ataskaita*. Vilnius: Teisės institutas, 1997.
 - 5 Babachinaitė, G.; Dapšys, A. ir kt. *Tarptautinis nusikalstamų aukų tyrimas Vilniuje (Lietuva), 2000*. Vilnius: Teisės institutas, 2001; Babachinaitė, G. *Neteisėtų bandymų paveikti prokurorų ir teisėjų darbą Lietuvoje atrankinis viktimologinis tyrimas. Baigiamoji ataskaita*. Vilnius: Teisės institutas, 2000; Dobryninas, A.; Gaidys, V. *Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, JTVP, 2004; Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2004 metais. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras: tyrimai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-25]. <<http://www.nplc.lt/lit/tyr/tyr006-NPLC-2005m-vikt-tyr.pdf>>; Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 metais. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras: tyrimai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-25]. <<http://www.nplc.lt/lit/tyr/tyr005.htm>>; Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras: tyrimai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-25]. <<http://www.nplc.lt/lit/tyr/tyr004.pdf>>; Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 m. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras: tyrimai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-25]. <<http://www.nplc.lt/centrov/reng/ren002/ren002-tyrimo-ataskaita.doc>>.

Be to, valstybinė nusikalstamų veikų aukų registracijos analizė yra vienas iš pagrindinių šaltinių kriminogeninių ir viktimogeninių veiksnių raiškos kryptingumui ir intensyvumui nustatyti visuomenėje ir atskiro asmens lygiu. Taip pat aktualu pagal įvairius socialinius demografinius kriterijus išskirti gyventojų grupes, kurios turi didesnę tikimybę nukentėti nuo nusikalstamų veikų. Kitaip tariant, išskirti gyventojų grupes, kurių nesaugumo nuo nusikaltimų lygis yra didesnis.

Todėl autorė iškėlė tikslą atlikti kriminologinę šių valstybinių duomenų analizę, juolab kad, kaip jau minėta, nuo 2004 m. prasidėjo nusikalstamų veikų aukų nuoseklios valstybinės registracijos laikotarpis. Siekiant minėto tikslo taikyti nusikalstamų veikų aukų statistinės analizės ir lyginamasis, o analizuojant mokslinę literatūrą – sisteminės ir lyginamosios analizės metodai.

1. Bendras registruotų fizinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, mastas

Tyrinėjant kiekvienos šalies nusikalstamumą pirmiausiai svarbu nustatyti realų statistinį žmonių nesaugumo nuo nusikalstamumo mastą ir kryptis, kuriomis labiausiai pasireiškia kriminogeniniai ir viktimogeniniai veiksniai. Bendras pirminis statistinis nesaugumo nuo nusikaltimų mastas pateikiamas 1 lentelėje. Pirmiausiai svarbu tirti gyventojų, įvairių socialinių grupių nesaugumo nuo nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų tikimybę.

1 lentelė. Lietuvoje užregistruoti fiziniai asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų⁶

Nukentėję asmenys	Metai					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bendras skaičius	53988	52592	49849	44604	46280	46814
Iš jų: nuo nusikaltimų;	49529	49243	47465	42909	44757	45114
nuo baudžiamųjų nusižengimų;	4459	3349	2384	1695	1523	1700

Nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų registruotų asmenų skaičius 2004–2007 m. nuosekliai mažėjo ir 2007 m. jis buvo sumažėjęs 14,3 proc. Nuo 2008 m. atsirado naujų pokyčių – bendras registruotas nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų skaičius padidėjo, tačiau nedaug – 5,1 proc. Didžiausia registruotų nukentėjusių asmenų dalis nukentėjo nuo nusikaltimų – per pastaruosius šešerius metus vidutiniškai 94,8 proc.

6 1–9 lentelėse pateikiamai kriminologinei analizei panaudoti pirminiai statistiniai 2004–2009 m. duomenys iš įvairių Statistikos departamento leidinių: kasmetiniai leidiniai „Nusikalstamumas ir teisės saugos institucijų veikla“. Statistikos departamentas, 2004–2009 m.

Asmenų, nukentėjusių nuo lengvesnio pobūdžio nusikalstamų veikų, baudžiamųjų nusižengimų, užregistruota nedidelė struktūrinė dalis – vidutiniškai tik 5,2 proc. per pastaruosius šešerius metus, tačiau bendras registruotas asmenų, nukentėjusių nuo baudžiamųjų nusižengimų, skaičius per šį laikotarpį sumažėjo maždaug dviem trečdaliais. Tai reiškia, kad per pastaruosius šešerius metus santykinai sunkėjo nukentėjusiųjų padėtis, nes jie patyrė daug sunkesnes pasekmes.

Bendras registruotas fizinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, apimtis, kuriose pasireiškia kriminogeniniai veiksniai, galime suskirstyti pirmiausiai į pagrindines jų pasireiškimo kryptis pagal jų geografinį pasiskirstymą ir lyties kriterijų. Nagrinėjami duomenys pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Užregistruoti fiziniai asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, pagal teritorinį pasiskirstymą ir lytį

Metai	Teritorinio pasiskirstymo ir lyties rodikliai									
	Iš viso		Mieste		Kaime		Vyrai		Moterys	
	Absol. sk.	Proc.	Absol. sk.	Proc.	Absol. sk.	Proc.	Absol. sk.	Proc.	Absol. sk.	Proc.
2004	53988	100	40001	74,1	13987	25,9	32423	60	21565	40
2005	52592	100	39287	74,7	13305	25,3	32132	62	20460	38
2006	49849	100	37070	74,4	12779	25,6	30229	60,6	19620	39,4
2007	44604	100	32677	73,3	11927	26,7	27813	62,4	16791	37,6
2008	46280	100	33988	73,4	12292	26,6	28590	61,8	17690	38,2
2009	46814	100	34213	73,1	12601	26,9	27834	59,5	18980	40,5

Taigi tarp bendro registruoto nusikalstamumo Lietuvoje kriminogeninių veiksmų kryptys pagal teritorinį pasiskirstymą per pastaruosius šešerius metus beveik nesikeičia ir reiškiasi šiuo santykiu: vienas ketvirtadalis registruotų asmenų nukentėjo kaime, o trys ketvirtadaliai – mieste. Pasiskirstymas pagal lytį atrodo vidutiniškai taip: 61 proc. – vyrai ir 39 proc. – moterys. Taigi pagrindinės kriminogeninių veiksmų kryptys pagal jų raiškos absoliutines registruotas apimtis dažniausiai nukreiptos į miestų gyventojus ir vyriškos lyties asmenis.

Aptarti duomenys pagal absoliutinius rodiklius rodo bendras kriminogeninių veiksmų kryptis Lietuvoje. Tačiau taip pat aktualu aptarti šių kriminogeninių veiksmų raiškos intensyvumą.

3 lentelė. Užregistruotų fizinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, lygis (100 000 gyv.) Lietuvoje⁷

Lygis	Metai		
	2004	2005	2006
Bendras	1571	1540	1469
Mieste	1747	1727	1637
Kaime	1220	1168	1131

Užregistruotų fizinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, lygis išreiškia kriminogeninių ir viktimogeninių veiksnių veikimo padarinių intensyvumą. Taigi per pastaruosius kelerius metus kriminogeninių ir viktimogeninių veiksnių raiškos intensyvumas apskritai Lietuvoje, skaičiuojant atskirai mieste ir kaime, šiek tiek mažėjo: vidutiniškai Lietuvoje – 6,5 proc.; mieste – 6,3 proc., kaime – 7,3 proc. Kriminogeninių ir viktimogeninių veiksnių intensyvumas kaimo vietovėse mažėjo šiek tiek daugiau negu mieste. Kriminogeninių ir viktimogeninių veiksnių intensyvumas mieste apie 11 proc. viršija jų intensyvumą Lietuvoje apskritai ir apie 45 proc. viršija jų intensyvumą Lietuvos kaime. Todėl ir pagal kriminogeninių veiksnių raiškos intensyvumo rodiklį galima padaryti išvadą, kad kriminogeniniai veiksniai labiau reiškiasi miestuose, tačiau jų intensyvumo lygis, palyginti su kaimo vietovėmis, yra mažesnis negu pagal absoliutinius rodiklius.

2. Užregistruotų suaugusių asmenų ir vaikų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, raiškos apimtys pagal socialinius demografinius rodiklius

Aktualu aptarti kriminogeninių ir viktimogeninių veiksnių raiškos padėtį Lietuvoje tarp vaikų ir suaugusiųjų bei pagal kai kuriuos socialinius demografinius rodiklius: teritorinį pasiskirstymą tarp miesto ir kaimo, suaugusiųjų ir vaikų amžių.

7 Kriminologinei analizei atlikti reikia trejų metų laikotarpio statistinių duomenų. Turint galvoje, kad panašios kriminogeninių veiksnių charakteristikos išlieka per kitų 3–5 m. laikotarpį, analizės rezultatai lieka reikšmingi per kitus 3–5 metus.

4 lentelė. Užregistruoti suaugusieji, nukentėję nuo nusikalstamų veikų pagal teritorinį pasiskirstymą

Metai	Iš viso	Proc. nuo b. nuk. sk.	Mieste		Kaime	
			Iš viso	Proc. nuo b. nuk. suaug. sk.	Iš viso	Proc. nuo b. nuk. suaug. sk.
2004	50 124	92,8	37 115	74,0	13 009	26,0
2005	47 637	90,6	35 605	74,7	12 032	25,3
2006	44 708	89,7	33 362	74,6	11 346	25,4
2007	40 33	89,7	29 487	73,7	10 546	26,3
2008	42 560	92,0	31 257	73,4	11 303	26,6
2009	43 592	93,1	31 871	73,1	11 721	26,9

5 lentelė. Užregistruoti vaikai, nukentėję nuo nusikalstamų veikų pagal teritorinį pasiskirstymą

Metai	Iš viso	Proc. nuo b. nuk. sk.	Mieste		Kaime	
			Iš viso	Proc. nuo b. nuk. vaikų sk.	Iš viso	Proc. nuo b. nuk. vaikų sk.
2004	3 864	7,2	2 886	74,7	978	25,3
2005	4 955	9,4	3 682	74,3	1 273	25,7
2006	5 141	10,3	3 708	72,1	1 433	27,9
2007	4 571	10,3	3 190	69,8	1 381	30,2
2008	3 720	8,0	2 731	73,4	989	26,6
2009	3 222	6,9	2 342	72,7	880	27,3

Suaugusieji nuolat sudaro maždaug 91 proc. visų užregistruotų asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų per 2004–2009 m. Vaikai – atitinkamai 9 proc. Tačiau vaikų dalis iš bendro registruotų nukentėjusiųjų skaičiaus labai nepastovi. Tai rodytų, kad nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų vaikų skaičius yra voliuntaristiškai reguliuojamas daugiau negu suaugusiųjų; didesnė negu suaugusiųjų jų dalis lieka neužregistruota⁸. Taigi galima teigti, kad kriminogeninių veiksnių apimtys vaikų atžvilgiu dažniau negu suaugusiųjų yra latentiškos, t. y. santykiškai mažiau jų patenka į apskaitą.

Nukentėję nuo nusikalstamų veikų užregistruoti suaugusieji pastoviai tarp miesto ir kaimo pasiskirsto taip – 3:1. Užregistruoti nukentėję nuo nusikalstamų veikų vaikai pasiskirsto panašiai, tačiau kaime jų dalis pagal absoliučius rodiklius yra šiek tiek didesnė negu suaugusiųjų. Be to, kaip jau minėta, vaikų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų,

8 Bendrame registruotų nukentėjusiųjų skaičiuje vaikų dalis yra labai nepastovi, smarkiai kintanti kasmet. Šitokia padėtis kriminologiniuose tyrimuose pastaruosius keturiasdešimt metų aksiomatiškai laikoma voliuntaristiniu duomenų registravimo reguliavimu.

pasiskirstymas gali būti labiau paveiktas latentiško proceso socialinėje aplinkoje. Negalima atmesti tikimybės, kad kaime šie procesai yra labiau latentiški negu mieste.

Kaip jau buvo minėta (žr. 3 lentelę), bendras kriminogeninių ir viktimogeninių veiksmų raiškos intensyvumas per pastaruosius kelerius metus mažėjo. Kitokia yra vaikų padėtis. Užregistruotų nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų vaikų skaičius, tenkantis 100 tūkst. vaikų (lygis), Lietuvoje rodo staigiai ir smarkiai didėjantį kriminogeninių ir viktimogeninių veiksmų raiškos intensyvumą vaikų kontingente:

2004 m.	2005 m.	2006 m.
508	676	727

Per pastaruosius kelerius metus nukentėjusių vaikų lygio rodiklis išaugo daugiau kaip 43 proc. Taigi kriminogeninių veiksmų raiškos intensyvumas vaikų kontingente kelis kartus viršija jų intensyvumą suaugusiųjų kontingente. Todėl ši kriminogeninių veiksmų raiškos kryptis yra viena svarbiausių šiuolaikinėje Lietuvoje; ir kriminalinės viktimizacijos prevencijos pastangos pirmiausiai turi būti nukreiptos šia linkme, t. y. į vaikų kontingentą.

Taip pat svarbu nustatyti suaugusiųjų amžiaus tarpsnius, kuriuose plačiau pasireiškia kriminogeniniai ir viktimogeniniai veiksniai.

6 lentelė. Užregistruotų suaugusių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, pasiskirstymas pagal amžių

Metai		Amžius					
		18–20	21–24	25–29	30–39	40–59	60+
2004	Iš viso	3 478	5 011	5 903	11 827	17 126	6 779
	Proc.*	6,9	10,0	11,8	23,6	34,2	13,5
2005	Iš viso	3 621	5 182	5 698	10 921	15 864	6 351
	Proc.	7,6	10,9	12,0	22,9	33,3	13,3
2006	Iš viso	3 653	4 827	5 626	10 177	14 498	5 906
	Proc.	8,2	10,8	12,6	22,8	32,4	13,2
2007	Iš viso	3 377	4 735	4 918	8 936	12 932	5 121
	Proc.	8,4	11,8	12,3	22,4	32,3	12,8
2008	Iš viso	3 106	4 999	5 151	9 380	14 117	5 780
	Proc.	7,3	11,8	12,1	22,0	33,2	13,6
2009	Iš viso	2 869	4 640	5 046	9 699	14 604	6 714
	Proc.	6,1	9,9	10,8	20,7	31,2	14,3

* Dalis nuo bendro užregistruoto suaugusių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, skaičiaus.

Kaip matome iš pateiktos lentelės, per pastaruosius šešerius metus beveik neki- to 25–29 m. amžiaus aukų dalis – apie 12 proc. ir 60 bei vyresnių aukų dalis – apie 13 proc. bei 30–39 m. amžiaus grupės dalis – apie 22,5 proc. Kitų trijų amžiaus grupių dalys bendroje registruotų asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, struktūroje per pastaruosius šešerius metus kito, tiesa, nelabai didele amplitude – neperžengiant dviejų procentinių punktų ribos be aiškiau apibrėžtų tendencijų.

Taigi pagal nukentėjusio asmens amžiaus kriterijų platesnė kriminalinė viktimiza- cija būdingesnė pirmosioms trimis amžiaus grupėms, t. y. asmenų iki 30 m. amžiaus kon- tingentui. Antra labiausiai kriminogeniškai pažeidžiama yra šiek tiek vyresnio amžiaus grupė – 30–39 m. amžiaus asmenys.

Kiekvienoje iš nurodytų amžiaus grupių ją apimančių metų skaičius yra skirtingas, todėl aktualu aptarti vienu metų dalies vidurkį grupėje. Šie apytikriai vidurkiai yra tokie:

7 lentelė. Užregistruotų suaugusių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, pasiskirstymo pagal amžių metiniai vidurkiai (proc.)

Metai	Amžius					
	18–20	21–24	25–29	30–39	40–59	60–79
2004	2,30	2,50	2,36	2,36	1,71	0,67
2005	2,53	2,72	2,40	2,29	1,66	0,66
2006	2,73	2,70	2,52	2,28	1,62	0,66
2007	2,80	2,95	2,46	2,24	1,61	0,64
2008	2,43	2,95	2,42	2,20	1,66	0,68
2009	2,03	2,47	2,16	2,07	1,56	0,71

7 lentelės duomenų analizė leidžia teigti, kad pirmųjų keturių amžiaus grupių pažeidžiamumas nuo nusikalstamų veikų yra panašus ir išlieka maždaug stabilus per nagrinėjamą laikotarpį. 40–59 metų amžiaus grupėje ši padėtis taip pat stabili. Amžiaus grupės „60+“ ribas konkretizavome taip: „60–79“, nes 80 m. ir vyresnių žmonių yra nedidelis skaičius, todėl, mūsų manymu, įtakos bendrai padėčiai nagrinėti neturi. Taigi pažeidžia- mumo nuo nusikalstamų veikų padėtis taip pat stabili šioje amžiaus grupėje. Apskritai kasmetiniai dalies rodikliai taip pat šiek tiek rodo bendrą nedidelę užregistruotų asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, mažėjimo tendenciją (žr. 3 lentelę), ypač 2009 m.

Lyties pagrindu amžiaus grupėse, suskirstytose pagal tuos pačius anksčiau nurody- tus kriterijus, kriminogeninių ir viktimogeninių veiksnių raiškos apimtys yra skirtingos. Atrankinių tyrimų, kuriuos atliko autorė, duomenų pagrindu⁹ galima teigti, kad maždaug pusantro karto daugiau pažeidžiami yra pirmųjų trijų amžiaus grupių suaugę vyrai (iki 30 metų amžiaus imtinai) negu to paties amžiaus moterys. Vyresnių nei 30 m. amžiaus grupėje padėtis keičiasi: 30–39 m. amžiaus vyrai ir moterys yra panašiai pažeidžiami,

9 Plačiau žr.: *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Kurapka, V. E.; Justickis, V. (ats. red.). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

o vyresnės nei 60 m. amžiaus moterys yra jau pusantrą karto dažniau pažeidžiamos už vyrus, matyt, todėl, kad, Lietuvos gyventojų statistinės apskaitos duomenis, sulaukusių 40 m. amžiaus moterų skaičius Lietuvoje kasmet vis labiau viršija to paties amžiaus vyrų skaičių; ta tendencija ypač ryški perkopus 60 m. amžiaus ribą.

8 lentelė. Užregistruotų nepilnamečių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, pasiskirstymas pagal amžių

Metai		Amžius	
		Iki 14 m.	14–17 m.
2004	Iš viso	1 383	2 481
	Proc.**	35,8	64,2
2005	Iš viso	1 980	2 975
	Proc.	40,0	60,0
2006	Iš viso	2 156	2 985
	Proc.	41,9	58,1
2007	Iš viso	1 870	2 701
	Proc.	40,9	59,1
2008	Iš viso	1 587	2 133
	Proc.	42,7	57,3
2009	Iš viso	1 333	1 889
	Proc.	41,4	58,6

** Dalis nuo bendro užregistruoto nepilnamečių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, skaičiaus.

Kaip matome, nepilnamečiai iki 14 m. amžiaus maždaug stabiliai per pastaruosius šešerius metus sudaro apie 40 proc. užregistruotų nukentėjusiųjų nuo nusikalstamų veikų nepilnamečių; vyresniojo amžiaus grupė (14–17 m.) taip pat atitinkamai stabiliai sudaro apie 60 proc. Nors užregistruojamas vyresniojo amžiaus grupės nukentėjusiųjų nepilnamečių skaičius apie 1,7–1,4 karto viršija atitinkamą jaunesniojo amžiaus grupės skaičių, tačiau dar kūdikiai būdami mažamečiai tampa smurto, dažniausiai šeimoje, aukomis. Pagal statistinius duomenis per 2004–2010 m. užregistruotos nužudymų aukos vaikai pagal amžių pasiskirsto taip: 14 vaikų iki 3 m. amžiaus, 6 vaikai 4–6 m. amžiaus, 6 vaikai 7–9 m. amžiaus, 8 vaikai 10–13 m. amžiaus ir 37 – 14–17 m. amžiaus. Nuo sunkaus sveikatos sutrikdymo per 2004–2010 m. užregistruotų nukentėjusių vaikų amžius: 9 vaikai iki 3 m. amžiaus, 3 vaikai 7–9 m. amžiaus, 11 vaikų 10–13 m. amžiaus, o 14–17 m. – 71¹⁰. Taigi ir mažamečių, ir apskritai visų nepilnamečių padėtis tiriamu klausimu yra sudėtinga, nevienareikšmė, reikalinga nuolatinės stebėsenos ir atitinkamos prevencijos.

10 Apie vaikus, tapusius seksualinio pobūdžio smurto aukomis, plačiau žr.: *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas, supra* note 10, p. 55–69.

3. Juridinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, bendra registruota padėtis

Nuo 2005 m. valstybinėje statistikoje registruojami ir juridiniai asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų. Bendra jų kriminalinės viktimizacijos padėtis pateikiama 9 lentelėje.

9 lentelė. Užregistruoti juridiniai asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų

Nukentėję juridiniai asmenys	Metai				
	2005	2006	2007	2008	2009
Bendras skaičius	7 971	8 268	8 754	10 448	10 261
Iš jų: nuo nusikaltimų	6 755	6 890	7 366	8 633	8 247
nuo baudžiamųjų nusizengimų	1 216	1 378	1 388	1 815	2 014

Per minėtus penkerius metus bendras užregistruotas nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių juridinių asmenų skaičius Lietuvoje nuosekliai didėjo ir 2009 m. jis padidėjo 29 proc., palyginti su 2005 m. Nukentėjusių nuo nusikaltimų juridinių asmenų registruotas skaičius per šį laikotarpį padidėjo 22 proc., o nukentėjusių nuo baudžiamųjų nusizengimų – 65 proc. Taigi, matome atvirkštinę tendenciją fizinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, padėčiai (žr. 1 lentelę), nes juridiniai asmenys santykinai daugiau nukentėjo nuo lengvesnio pobūdžio baudžiamųjų veikų (baudžiamųjų nusizengimų) negu fiziniai asmenys. Be abejo, ir registruotų nukentėjusių nuo baudžiamųjų nusizengimų juridinių asmenų dalis bendroje jų struktūroje yra daug didesnė ir nuolat didėjo (2005 m. – 15,2 proc., o 2009 m. – 19,6 proc.). Viktimologijos mokslo tyrimais įrodyta, kad juridiniai asmenys daug daugiau nukentėję nuo nusikalstamų veikų negu fiziniai asmenys¹¹. Taigi tikėtina, kad užregistruotų nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių juridinių asmenų skaičius dar didės.

Išvados

1. Nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujiems baudžiamiesiems įstatymams, nuo 2004 m. prasidėjo nusikalstamų veikų aukų stabilios valstybinės registracijos laikotarpis (be didesnių baudžiamųjų įstatymų pakeitimų) ir kartu atsirado galimybė moksliskai analizuoti šių naujų statistinių duomenų raidą Lietuvoje.

2. Bendriausios žmonių nesaugumo nuo nusikalstamumo statistinės apimtys yra šios: bendras nukentėjusių fizinių asmenų skaičius 2004 m. – 53 988, o 2009 m. – 46 814.

11 Plačiau žr.: Wallace, H. *Victimology: Legal, Psychological and Social Perspectives*. USA, Allyn and Bacon, 1998.

Per 2004–2007 m. šis skaičius nuosekliai sumažėjo 14,3 proc., tačiau nuo 2008 m. ne-
daug (5,1 proc.) padidėjo.

Bendras nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų juridinių asmenų užregistruotas skai-
čius 2005 m. – 7 971, o 2009 m. – 10 261. Per penkerius metus šis skaičius Lietuvoje
nuosekliai didėjo (29 proc.).

Juridiniai asmenys Lietuvoje santykinai daugiau negu fiziniai asmenys nukentėjo
nuo lengvesnio pobūdžio baudžiamųjų veikų – baudžiamųjų nusižengimų. Fizinį as-
menų kriminalinės viktimizacijos aukų padėtis per 2004–2009 m. sunkėjo, jie patyrė
sunkesnes pasekmes, nes santykinai didesnė jų dalis nukentėjo nuo nusikaltimų.

3. Viktimologinės statistikos Lietuvoje analizė leidžia teigti, jog nusikalstamų vei-
kų aukų socialiniai demografiniai bruožai siejasi su didesne ar mažesne tikimybe tap-
ti auka. Ši tikimybė taip pat išreiškia ir pagrindines kriminogeninių ir viktimogeninių
veiksnių pasireiškimo kryptis ir apimtis.

Per pastaruosius šešerius metus teritorinis registruotų nusikalstamų veikų aukų pa-
siskirstymas gana stabilus: vienas ketvirtadalis registruotų fizinių asmenų nukentėjo kai-
me, o trys ketvirtadaliai mieste. Kriminalinės viktimizacijos intensyvumas (100 tūkst.
gyv.) mieste apie 11 proc. viršija jos intensyvumą Lietuvoje apskritai ir apie 45 proc.
viršija jos intensyvumą Lietuvos kaime. Pasiskirstymas pagal lytį – 61 proc. yra vyrai ir
39 proc. – moterys.

Suaugusieji stabiliai sudaro maždaug 91 proc. visų užregistruotų fizinių asmenų,
nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų per 2004–2009 m. Vaikai – atitinkamai 9 proc.

Kriminalinės viktimizacijos (taigi ir kriminogeninių bei viktimogeninių veiksnių
raiškos) intensyvumas (100 tūkst. vaikų) tarp vaikų iki 18 m. Lietuvoje per kelerius
metus smarkiai padidėjo (43 proc.). Vyresniojo amžiaus (14–17 m.) nukentėjusių nepil-
namečių skaičius apie 1,7–1,4 karto viršija atitinkamą jaunesniojo (iki 14 m.) amžiaus
skaičių.

Suaugusieji fiziniai asmenys viktimogeniškai labiausiai pažeidžiami 18–30 m. am-
žiaus tarpsnyje. Antra labiausiai kriminogeniškai ir viktimogeniškai pažeidžiama grupė
yra šiek tiek vyresni – 30–39 m. amžiaus – asmenys.

4. Taigi labiau adekvati viktimologinė prevencija turėtų būti atliekama vaikų atžvil-
giu, šalies miestuose bei apskritai nukreipta į jauno amžiaus (iki 30 metų) suaugusius
vyrus.

Literatūra

Babachinaitė, G. Latentinis nusikalstamumas.
Visuotinė lietuvių enciklopedija, XI tomas.
Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos
institutas, 2007.
Babachinaitė, G. *Neteisėtų bandymų paveikti
prokurorų ir teisėjų darbą Lietuvoje atran-
kinis viktimologinis tyrimas. Baigiamoji
ataskaita.* Vilnius: Teisės institutas, 2000.

Babachinaitė, G.; Dapšys, A., et al. *Tarptauti-
nis nusikaltimų aukų tyrimas Vilniuje (Lie-
tuva), 2000.* Vilnius: Teisės institutas, 2001.
Babachinaitė, G.; Dapšys, A., et al. *Tarptau-
tinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997.
Baigiamoji ataskaita.* Vilnius: Teisės insti-
tutas, 1997.

- Dobryninas, A.; Gaidys, V. *Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, JTVP, 2004.
- Kuźelewski, D. Wybrane aspekty mediacji między sprawcą a ofiarą we Francji. *Current Problems of the Penal Law and Criminology*. Pływaczewski, E. W. (ed.). Białystok: Temida 2 (University of Białystok), 1998.
- Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2004 metais. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras: tyrimai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-25]. <<http://www.nplc.lt/lit/tyr/tyr006-NPLC-2005m-vikt-tyr.pdf>>.
- Mayhew, P.; van Dijk, J. J. M. Criminal Victimization in Eleven Industrialised Countries, Key Findings from the 1996 International Crime Victims Survey. *Netherlands, WODC Onderzoek en beleid (Research and Policy)*. Justitie, 1997, No. 162.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2004*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2005.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2005*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2006.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2006*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2007.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2007*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2008.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2008*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2009.
- Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010.
- Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Kurapka, V. E.; Justickis, V. (ats. red.). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
- Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 metais. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras: tyrimai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-25]. <<http://www.nplc.lt/lit/tyr/tyr005.htm>>.
- Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras: tyrimai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-25]. <<http://www.nplc.lt/lit/tyr/tyr004.pdf>>.
- Victimisation Surveys in Comparative Perspective*. Aromaa, K.; Heiskanen, M. (eds.). Helsinki: HEUNI, 2008.
- Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 m. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras: tyrimai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-25]. <<http://www.nplc.lt/centrov/reng/ren002/ren002-tyrimo-ataskaita.doc>>.
- Victims and Opinions I*. Irk, F. (ed.). Budapest: National Institute of Criminology, 2004.
- Victims and Opinions II*. Irk, F. (ed.). Budapest: National Institute of Criminology, 2004.
- Wallace, H. *Victimology: Legal, Psychological and Social Perspectives*. USA, Allyn and Bacon, 1998.

CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF THE MAIN STATISTICAL INDICATORS OF CRIMINAL VICTIMISATION IN LITHUANIA

Genovaitė Babachinaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article refers to the criminological analysis of the state registration of victimological data about criminal victimization in Lithuania. The period of analysis is 2004–2009. Following the validation of new criminal laws on 1 May 2003, from 2004 a period of stable state registration of crime victims, i.e. a period without significant changes in criminal laws, commenced. The article deals with the analysis of spreading of criminal victimization among natural persons and juridical persons in Lithuania.*

The registered number of crime victims in Lithuania during 2004–2007 decreased in consecutive order (14.3%, compared to 2004). Since 2008 the new changes have become clear—the registered number of persons mentioned above has gone up, though insignificantly, by 5%. The registered number of juridical persons as victims over this period increased (29%, compared to 2005). But juridical persons became victims of misdemeanors more often than natural persons—so their situation was better than that of natural persons.

The article deals with different analysis of victimological data concerning adult natural persons and juveniles (children) as victims of crime. The share of adults is stable—approximately 91% during 2004–2009. The share of children was 9% among all registered victims (natural persons) of crime. But really, the situation of children turned for the worse, because their criminal victimization rapidly increased (up to 43%). The level (for 100 000 residents) of criminal victimization in Lithuania during this period, on the contrary, become less (as a total, and in urban areas and in rural areas as well).

Accordingly various social and demographical criteria some kinds of residents, that have much more possibility to become direct crime victims are separated. During the last six years one fourth of all registered in Lithuania natural persons became crime victims in rural areas, the last—in urban areas. The gender dispersion of registered crime victims in Lithuania such as that: 61%—men; 39%—women. The registered comparative data for 100 000 residents (level) shows, that the level of criminal victimization in urban areas is approximately 45% higher than in rural areas of Lithuania. During last six years the age structure of registered adult natural persons in Lithuania as follows: 18–20 years old—7,4%; 21–24 years old—10,8%; 25–29 years old—approximately 12%; 30–39 years old—approximately 22,5%; 40–59 years old—approximately 33%; 60 years and older—approximately 13%. The number of years inside those age groups is different; but counting share for each year allows us to assert, that the first three age groups of natural persons are most violated victimologically. In second place are natural persons of 30–39 years old accordingly to the above-mentioned indicator.

The age dispersion of children is as follows: 40-4% are children up to 14 years old, and the share of 14-17 years old is 59-60%.

Keywords: *criminal victimization, natural persons, juridical (legal) persons, crime victims, crimes, misdemeanors*

Genovaitė Babachinaitė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: kriminalinės viktimizacijos problemos, smurtinis nusikalstamumas ir jo prevencija, nepilnamečių teisės pažeidimų prevencija, teisinės sąmonės problemos.

Genovaitė Babachinaitė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, Professor. Research interests: the problems of criminal victimization, violence crimes and their prevention, the prevention of juvenile delinquency, the problems of legal consciousness.